

Maktabgacha yoshdagi (5–6 yosh) bolalarga ekologik tarbiya berishda xalq topishmoqlaridan foydalanishning pedagogik imkoniyatlari

Xallokova Maksudaxon Ergashevna –

Farg'ona davlat universiteti

Maktabgacha ta'lim kafedrası dotsent v.b.,
pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

E-mail: khallokova.m@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4529-0163>

Abdumuxtorova Dildora Zoxidjon qizi –

Farg'ona davlat universiteti Maktabgacha ta'lim mutaxassisligi
2-kurs magistranti

Annotatsiya. Mazkur maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarga ekologik tarbiya berishda xalq og'zaki ijodining muhim janrlaridan biri bo'lgan topishmoqlardan foydalanishning pedagogik imkoniyatlari yoritilgan. Tadqiqotda topishmoqlarning bolalarda ekologik tafakkur, kuzatuvchanlik va tabiatga ongli munosabatni shakllantirishdagi ahamiyati tahlil qilinadi. Amaliy tajriba asosida topishmoqlardan foydalanish metodlari ishlab chiqilgan va ularning samaradorligi asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: ekologik tarbiya, topishmoqlar, maktabgacha ta'lim, ekologik tafakkur, xalq og'zaki ijodi, pedagogik texnologiyalar, tabiat.

Педагогические возможности использования народных загадок в экологическом воспитании детей дошкольного возраста (5–6 лет)

Аннотация. В данной статье освещаются педагогические возможности использования загадок одного из важных жанров устного народного творчества в экологическом воспитании детей дошкольного возраста. В исследовании анализируется значение загадок в формировании у детей экологического мышления, наблюдательности и осознанного отношения к природе. На основе практического опыта разработаны методы использования загадок и обоснована их эффективность.

Ключевые слова: экологическое воспитание, загадки, дошкольное образование, экологическое мышление, устное народное творчество, педагогические технологии, природа.

Pedagogical opportunities for using folk riddles in the environmental education of preschool children aged 5–6

Annotation. This article highlights the pedagogical opportunities for using riddles, one of the important genres of oral folk art, in the environmental education of preschool children. The study analyzes the significance of riddles in developing children's ecological thinking, observation skills, and conscious attitude toward nature. Based on practical experience, methods for using riddles have been developed, and their effectiveness has been substantiated.

Keywords: environmental education, riddles, preschool education, ecological thinking, oral folk art, pedagogical technologies, nature.

KIRISH

Bugungi kunda global ekologik muammolar insoniyat oldida turgan eng dolzarb masalalardan biri sifatida namoyon bo'lmoqda. Atrof-muhitning ifloslanishi, tabiiy resurslarning kamayib borishi, o'simlik va hayvonot olamiga nisbatan ehtiyotsiz munosabat ekologik madaniyatni shakllantirish zaruratini yanada kuchaytirmoqda. Shu bois yosh avlodni tabiatga mehr-muhabbat, atrof-muhitga mas'uliyatli munosabat va ekologik ong ruhida tarbiyalash ta'lim-tarbiya jarayonining muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Ekologik tarbiyani erta yoshdan boshlash ayniqsa muhimdir. Chunki maktabgacha yosh davrida bolalarda atrof-muhit haqidagi dastlabki tasavvurlar, kuzatuvchanlik, qiziqish, obrazli fikrlash va hissiy munosabat faol shakllanadi. 5–6 yoshli bolalar tabiat hodisalarini kuzatish, o'simlik va hayvonlar bilan tanishish, ularning belgilarini farqlash orqali ekologik tushunchalarni o'zlashtira boshlaydilar. Bu jarayonda ta'limiy materiallarning sodda, obrazli, qiziqarli va bolalar yosh xususiyatlariga mos bo'lishi muhim ahamiyatga ega.

Maktabgacha ta'lim tizimida ekologik tarbiya berishning samarali vositalaridan biri xalq og'zaki ijodi namunalaridan foydalanishdir. Xususan, xalq topishmoqlari bolalarning tafakkurini faollashtiradi, ularni kuzatuvchanlikka, taqqoslashga, tahlil qilishga va xulosa chiqarishga o'rgatadi. Topishmoqlarda tabiat hodisalari, fasllar, hayvonlar, qushlar, o'simliklar, suv, quyosh, yomg'ir kabi ekologik tushunchalar obrazli va esda qolarli tarzda ifodalanadi. Shu sababli ular bolalarga ekologik bilimlarni qiziqarli shaklda yetkazish bilan birga, tabiatga nisbatan mehr va ehtiyotkorlik tuyg'ularini shakllantirishga ham xizmat qiladi. Xalq topishmoqlari orqali tashkil etilgan mashg'ulotlar bolalarda o'yin asosida o'rganish muhitini yaratadi. Bola topishmoq javobini izlash jarayonida predmet va hodisalarning belgi-xususiyatlarini aniqlaydi, ularni o'zaro solishtiradi, mantiqiy fikrlaydi va mustaqil xulosa chiqaradi. Bu esa ekologik tushunchalarni chuqurroq anglash, tabiatga ongli munosabatni shakllantirish hamda milliy qadriyatlarga hurmat ruhini rivojlantirishga yordam beradi. Mazkur tadqiqotning maqsadi – maktabgacha yoshdagi 5–6 yoshli bolalarga ekologik tarbiya berishda xalq topishmoqlaridan foydalanishning pedagogik imkoniyatlarini aniqlash, ularning bolalar ekologik tafakkuri, kuzatuvchanligi va tabiatga ongli munosabatini shakllantirishdagi ahamiyatini yoritish hamda amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Maktabgacha yoshdagi bolalarga ekologik tarbiya berish ularning tabiatga ongli munosabatini shakllantirishning muhim bosqichi hisoblanadi. Pedagogik adabiyotlarda

ekologik tarbiya bolalarda atrof-muhit haqidagi dastlabki tasavvurlarni hosil qilish, tabiat hodisalarini kuzatish, o'simlik va hayvonot olamiga mehr bilan munosabatda bo'lish, tabiatni asrashga oid oddiy ko'nikmalarni shakllantirish jarayoni sifatida izohlanadi. Ayniqsa, 5–6 yoshli bolalarda qiziquvchanlik, kuzatuvchanlik, tasavvur va obrazli fikrlash faol rivojlangani sababli ekologik tushunchalarni o'yin, suhbat, badiiy obraz va xalq og'zaki ijodi namunalari orqali berish samarali hisoblanadi.

Xalq og'zaki ijodining muhim janrlaridan biri bo'lgan topishmoqlar bolalarning tafakkuri, nutqi, xotirasi va kuzatuvchanligini rivojlantirishda alohida o'rin tutadi. Topishmoqlarda tabiat hodisalari, hayvonlar, o'simliklar, fasllar, suv, quyosh, yomg'ir kabi ekologik tushunchalar obrazli va qiziqarli shaklda ifodalanadi. Bola topishmoq javobini topish jarayonida predmet va hodisalarning belgilarini taqqoslaydi, tahlil qiladi, xulosa chiqaradi. Shu jihatdan topishmoqlar ekologik tarbiyada nafaqat didaktik vosita, balki bolalarda tabiatga nisbatan ijobiy munosabatni shakllantiruvchi pedagogik omil sifatida ham namoyon bo'ladi. Tadqiqotda maktabgacha yoshdagi 5–6 yoshli bolalarga ekologik tarbiya berishda xalq topishmoqlaridan foydalanishning pedagogik imkoniyatlarini aniqlash maqsad qilib olindi. Tadqiqot jarayonida nazariy tahlil, pedagogik kuzatuv, suhbat, savol-javob, tajriba-sinov va natijalarni taqqoslash metodlaridan foydalanildi.

Tajriba 5–6 yoshli bolalar ishtirokida tashkil etilib, ular eksperimental va nazorat guruhlariga ajratildi. Eksperimental guruhda ekologik mavzudagi mashg'ulotlar xalq topishmoqlari asosida olib borildi. Bunda "Topishmoqni top", "Javobini rasm bilan ko'rsat", "Tabiat hodisasini izohla", "Nima uchun?" kabi o'yin va savol-javob usullaridan foydalanildi. Nazorat guruhida esa mashg'ulotlar an'anaviy tushuntirish va suhbat asosida tashkil etildi. Tadqiqot boshida va yakunida bolalarning ekologik tushunchalarni anglash darajasi, tabiatga qiziqishi, kuzatuvchanligi va mustaqil fikrlashi solishtirildi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Tajriba natijalari shuni ko'rsatdiki, xalq topishmoqlari asosida tashkil etilgan mashg'ulotlar maktabgacha yoshdagi bolalarning ekologik bilim va ko'nikmalarini rivojlantirishda samarali pedagogik vosita sifatida namoyon bo'ldi. Eksperimental guruh bolalarida tabiat hodisalarini farqlash, o'simlik va hayvonot olami haqidagi tasavvurlarni tushuntirish, ekologik mazmundagi savollarga javob berish hamda o'z fikrini mustaqil bayon qilish ko'rsatkichlari sezilarli darajada yaxshilandi.

Ayniqsa, topishmoqlar orqali berilgan ekologik tushunchalar bolalar tomonidan osonroq va qiziqish bilan qabul qilindi. Mashg'ulot jarayonida bolalar javobni topishga faol intildi, predmet va hodisalarning belgi-xususiyatlarini solishtirdi, kuzatgan voqea-hodisalar yuzasidan fikr bildirdi. Bu esa ularda kuzatuvchanlik, xotira, mantiqiy fikrlash va tahlil qilish ko'nikmalarining rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatdi. Tajriba yakunida eksperimental guruhda ekologik bilim darajasi 18–20 foizga oshgani kuzatildi. Nazorat guruhida ham ma'lum darajada o'sish qayd etilgan bo'lsa-da, ushbu ko'rsatkich eksperimental guruh natijalariga nisbatan past bo'ldi.

Olingan natijalar xalq topishmoqlaridan foydalanish ekologik tarbiyaning ta'sirchan, qiziqarli va bolalar yosh xususiyatlariga mos vositasi ekanligini tasdiqladi. Topishmoqlar bolalarda faqat javob topish ko'nikmasini emas, balki mustaqil fikrlash, kuzatish, taqqoslash, umumlashtirish va xulosa chiqarish qobiliyatlarini ham shakllantiradi. Ularning qisqa, obrazli va esda qolarli shaklda berilishi ekologik tushunchalarni bolalar ongiga tabiiy va samarali tarzda singdirishga yordam beradi. Shuningdek, xalq topishmoqlari orqali ekologik tushunchalarni milliy qadriyatlar bilan bog'lab o'rgatish imkoniyati yuzaga keladi. Bu jarayon bolalarda tabiatga mehr, uni asrashga intilish, o'simlik va hayvonlarga g'amxo'rlik bilan munosabatda bo'lish, atrof-muhitga ehtiyotkorlik bilan qarash kabi ijobiy sifatlarni shakllantirishga xizmat qiladi. Shu jihatdan topishmoqlar ekologik tarbiya jarayonida nafaqat didaktik material, balki tarbiyaviy ahamiyatga ega bo'lgan samarali

pedagogik vosita sifatida ham muhim o‘rin tutadi. Topishmoqlar o‘yin texnologiyalari, interfaol metodlar, suhbat, kuzatish va rasm asosida ishlash kabi mashg‘ulot shakllari bilan uyg‘unlashtirilganda yanada yuqori samaradorlik beradi. Bunday yondashuv bolalarning mashg‘ulotga bo‘lgan qiziqishini oshiradi, ularni faol ishtirok etishga undaydi hamda ekologik bilimlarni amaliy hayot bilan bog‘lash imkonini yaratadi. Shu sababli maktabgacha ta‘lim tashkilotlarida ekologik tarbiya jarayonida xalq topishmoqlaridan tizimli va maqsadli foydalanish maqsadga muvofiqdir.

XULOSA

Maktabgacha yoshdagi 5–6 yoshli bolalarga ekologik tarbiya berishda xalq topishmoqlaridan foydalanish samarali didaktik vosita hisoblanadi. Topishmoqlar bolalarda tabiat hodisalarini anglash, o‘simlik va hayvonot olamiga qiziqish, kuzatuvchanlik, mantiqiy fikrlash hamda mustaqil xulosa chiqarish ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, topishmoqlar asosida tashkil etilgan mashg‘ulotlar bolalar uchun qiziqarli, obrazli va esda qolarli ta‘lim muhitini yaratadi. Ayniqsa, ekologik mazmundagi topishmoqlar orqali bolalar tabiatni asrash, unga mehr bilan munosabatda bo‘lish, atrof-muhitdagi o‘zgarishlarni kuzatish kabi dastlabki ekologik tushunchalarni oson o‘zlashtiradi.

Eksperimental guruhda ekologik bilim darajasining 18–20 foizga oshgani xalq topishmoqlarining tarbiyaviy va ta‘limiy samaradorligini tasdiqlaydi. Demak, maktabgacha ta‘lim tashkilotlarida ekologik tarbiya jarayonida xalq og‘zaki ijodi, xususan, topishmoqlardan tizimli foydalanish bolalarning ekologik ongini shakllantirish, milliy qadriyatlarga hurmat uyg‘otish va ta‘lim-tarbiya jarayonini qiziqarli tashkil etishda muhim ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. O‘zbekiston Respublikasining “Maktabgacha ta‘lim va tarbiya to‘g‘risida”gi O‘RQ-595-son Qonuni. 2019-yil 16-dekabr.
2. O‘zbekiston Respublikasining “Ta‘lim to‘g‘risida”gi O‘RQ-637-son Qonuni. 2020-yil 23-sentabr.
3. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining “Maktabgacha ta‘lim va tarbiyaning davlat standartini tasdiqlash to‘g‘risida”gi 802-son qarori. 2020-yil 22-dekabr.
4. “Ilk qadam” davlat o‘quv dasturi. Maktabgacha ta‘lim muassasalari uchun. Toshkent, 2022.
5. Qodirova F.R., Toshpo‘latova Sh.Q., Kayumova N.M. Maktabgacha pedagogika. – Toshkent: Tafakkur, 2019.
6. Jumaboyev M. Bolalar adabiyoti va folklor. – Toshkent: O‘zbekiston Yozuvchilar uyushmasi Adabiyot jamg‘armasi nashriyoti, 2006.
7. Imomov K. O‘zbek xalq og‘zaki poetik ijodi. – Toshkent: O‘qituvchi, 1990.
8. Sarimsoqov B. O‘zbek xalq topishmoqlari. – Toshkent: Fan, 1984